

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია

ქართული ენციკლოპედიის ი. აბაშიძის სახელობის მთავარი სამეცნიერო რედაქცია

ამირა

ამირა (არაბ. ამირ – მბრძანებელი, მეთაური, მმართველი), მთავრის შესატყვისი ტიტული აღმოსავლეთის მუსლიმურ ქვეყნებში.

ისლამამდელ ხანაში (VII ს-მდე) ეწოდებოდა სარდლებს, VII ს. 30-იანი წლებიდან – არაბთა სახალიფოს პროვინციების მმართველებს. ტერმ. „ამირა“ (ძირითადად „ემირის“ ფორმით) გავრცელდა არაბთა მიერ დაპყრობილ ქვეყნებში (მაგ., ბუხარის ემირი).

სახალიფოს დაშლის შემდეგ მას ატარებდნენ ადგილ. დამოუკიდებელი მმართველები, რეზიდენციის საერო და სას. ხელისუფლებას ახორციელებდნენ. შემდეგ ა-ს საპატიო ტიტული ენიჭებოდათ წინასწარმეტყველ მუჰამადის „ჩამომავლებს“. ა-ებს უწოდებენ საუდის არაბეთის მეფის ვაჟიშვილებს, ა-ებად იწოდებიან ბაჰრეინის, კატარის, ქუვეითის და სხვ. მბრძანებლები. ა-ს მეშვეობით ნაწარმოებია სხვადასხვა ტერმინი: ამირბარი, ამირ ალ-ჰაჯი (მომლოცავთა ქარავნის მეთაური), მირმირანი (ამირთა ამირას სპარს. ვარიანტი), ამირ ალ-მუმინინი (მართლმორწმუნეთა მბრძანებელი), რ-იც ქართ. წყაროებში გვხვდება ამირ-მუმნის ან ამირ-მუმლის ფორმით, აგრეთვე შუა საუკუნეების ქართ. სამოხელეო ტერმინები: ამირსპასალარი, ამირახორი, ამირეჯიბი, და სხვ.

საქართველოში „ამირა.“, როგორც არაბთა ხელისუფლების წარმომადგენლის აღმნიშვნელი ტერმინი, VIII ს-იდან გაჩნდა. თბილ. ა-ს ნიშნავდა ხალიფა ან სამხრ. კავკ. ვალი. IX ს. დასაწყისიდან თბილ. ა-ები იწყებენ ბრძოლას სახალიფოს ცენტრ. ხელისუფლებისაგან დამოუკიდებლობის მოსაპოვებლად, ბრძოლა ცვალებადი შედეგებით მიმდინარეობდა. მნიშვნელოვან წარმატებას აღწევნენ IX ს. 80-იანი წლებისათვის, როდესაც ფაქტობრივად ხალიფებისაგან დამოუკიდებელი ხდებიან, ხოლო X ს. 30-იანი

წლებიდან ფორმალურადაც აღარ ემორჩილებოდნენ მის პოლიტ. ხელისუფლებას და მხოლოდ სას. ხელისუფლების უზენაესობას აღიარებდნენ. XI-ში თბილისის გარდა არაბი ა-ები იხსდნენ რუსთავსა და დმანისში. ამავე საუკუნის ბოლოს იხსენიება პირველი ქართვ. ა. ლიპარიტ ბაღვაში. არაბთა ბატონობისაგან თბილისის განთავისუფლების შემდეგ, 1122-იდან, ვიდრე XII ს. ბოლომდე, ა. ერქვა ქალაქის გამგებლად დანიშნულ ქართვ. დიდებულს, აგრეთვე ქართლის გამგებელ ერისთავს.

ქართლისა და თბილ. ა-დ იხსენიება XII ს. ბოლოს აბულასანი. ა-ს მხოლოდ სახელი შერჩა არაბული, ნამდვილად კი საქართვ. მეფის მოხელე იყო და მისი უფლება-მოვალეობა დაახლ. ემთხვეოდა შემდგომი ხანის ქალაქის მოურავის უფლება-მოვალეობას. შუა საუკუნეების საქართველოში თბილისის გარდა ა. სხვა ქ-ებშიც იყო – ქუთაისში, დმანისში, რუსთავში, ჟინვანში. ქალაქის ა-ს თანამდებობიდან განვითარდა ამირთა ამირას თანამდებობა.

ლიტ.: გ ა ბ ა შ ვ ი ლ ი ვ., თბილისის მმართველობა X-XI საუკუნეებში, «თსუ შრომები», 1964, ტ. 108 – აღმოსავლეთმცოდნეობის სერია, 4; ლ ო რ თ ქ ი ფ ა ნ ი ძ ე მ., ქალაქის მოხელეთა საკითხისათვის ფეოდალურ საქართველოში, «მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის», 1954, ნაკვ. 30; მ ი ს ი ვ ე , თბილისის საამიროს ისტორიიდან, «მიმომხილველი», 1951, [ტ.] 2; მ ე ს ხ ი ა შ., საისტორიო ძიებანი, ტ. 2, თბ., 1983; მ ი ს ი ვ ე , Города в городской строй Феодальной Грузии XVII-XVIII вв., Тб., 1959.

მ. ლორთქიფანიძე
